

Harc a felejtéssel – Kárpátalja krónikása

Dr. Deák András
(1954, Budapest) irodalom-
történész, az irodalom-
tudományok kandidátusa

Marcsák Gergely: *Fekete-Tisza*,
Előretolt Helyőrség Íróakadémia,
Budapest, 2019.

A „fehér” szó felbukkanását az olvasó hiába keresné e karcsú verseskötetben. A lapokon annál inkább sorjázik a „fekete” és annak jól ismert asszociációi: a halál és a gyász, az éj és a sötétség. Az ízléses könyvecske borítója is stílusosan fekete dombornyomásos betűkkel jelzi – mégpedig a baljóslatúan kavargó Fekete-Tisza habjai között – az alapvető szerzői és címadatokat. A folyó mint az eredet motívumának, a folytonos mozgásnak és a változásokkal óhatatlanul együtt járó felejtésnek a nyugtalanító képe, végigvonul a kötetben. Ez az a ravaszul a festői tájba ágyazott „fekete” sorscsapás, amely az előző nemzedékeket sújtotta, sőt sújtja ma is. Ez az a kínzó emlék, amely Marcsák Gergelyt „örök fogságban” tartja. A diszharmónia, amely e misztikus vidék és a keserves emberi sorsok között feszül.

Mármaros, Királyháza, Nagydobrony, Csornohora, Latorca, Ungvár. Az 1990-ben született fiatal költő világegyetemének központi égiteste Kárpátalja. Az a szemképrázatos színes és zord tájék, ahová őseit az isteni szándék odavetette. Képzete – Petőfivel ellentétben – a „zordon Kárpátoknak / Fenyvesekkel

vadregényes” táját, és nem az Alföldet járja. Azt a vidéket „csodálja,” amelyen „rideg kavicságyán” nemcsak átfut a Tisza, nem egyszerűen a rónaság határa, vagy „az örült, ki letépte láncát”, hanem az a szűkebb tájék, ahonnan a folyó ered. Mert ennek az eredetnek valamiféle átkot is kell hordoznia. Mi más magyarázná a temérdek megpróbáltatást és azt a kiszolgáltatottságot, amit e tájon a közösségnek át kellett élnie? A Fekete-Tisza forrásából, „a halál fekete folyójából” fakadó rontás ellenére a költő és az általa szeretettel megidézt (de részleteiben egyáltalán nem dicsőített) táj megbont-hatatlan érzelmi egységet alkot. Marcsák, aki tehát sötéten látja a valóban gyászos múltat, „e rút század baljós [szín]darabját”, eltöpreng: van-e gyógyír, akad-e megváltás az e vidékre született magyarok gyötrelmes sorsára?

A remélt válaszokhoz tekintsük át a kötet három belső ciklusát! Kinek mi jut eszébe például *A vonatokról*, az első rész címadó verséről? Talán a nyaralásra indulás vidám percei? Marcsáknak viszont dédapja galíciai „kiruccanása”, illetve a malenkij robot, a háromnapos munkára való tömeges elhurcolás. Mert ezek a szerel-

vények annak idején nem a tengerhez, hanem más „nyaralóhelyek”, a Donbász és Vorkuta szénbányái felé robogtak, és tépték ki otthonaikból kényszerű utasaikat. Megállapíthatjuk, hogy Marcsák Gergely csak kisebb részben alanyi költő, sokkal inkább közösségének elhivatott krónikása. A magáénak érzi a tragikus múltat, noha a Gulaggal vagy 1956-tal kapcsolatban („Gloria Victis”) csakis többszörösen ráhagyományozott emlékei lehetnek. Egyszerűségükben megrendítő emberi történeteket mesél. A sorsközösségben tengődő lágerlakókra emlékeztet, akik nevében szól: „de melegítjük a maltert / hogy szavainkat összefogja / és ne hordja szét őket az idő”. Ha sorsunk fekete forrását nem is tudjuk megváltoztatni, emlékezni tudunk, sőt ez a kötelességünk, figyelmeztet a krónikás. A felmenőket idézi meg: a korábbi és a mai elvándorlást, az óhatatlan családi és nyelvi asszimilációt, a donbászi behívót, a fájdalmas népességfogyást. A remek *Jódesőben* a Kárpátalját sem kímélő csernobili katasztrófa kegyetlen következményeit. Marcsák összekötő kapocs szeretne lenni az előtte járt számos nemzedék és a jelen között. Az az alkotói küldetése, hogy legalább az emlékek, ha még oly hasogatóak is, a mának megmaradjanak. Sorait a csak a gyötrelmeket ismerő elődeivel szemben érzett kötelességtudat vezérli. Miért? „Mert élünk.” Ebben a ciklusban a költő számos legenda alakot idéz meg, jelezve a „baljós század” elmúlta után egy „*hőstenor*” iránti vágyakozást. A honi magyarság között talán kevésbé, de az ukránság számára nagyon is ismert bosszúálló betyár, a szegényeket a 18. században gyámolító Oleksza Dovbus személyében meg is nevezi, milyen megváltóra vágyódna. Amíg pedig az a dalia, aki a kárpátaljaiakat végre megszabadítaná eredendően tragikus sorsuktól, meg nem érkezik, a remény és az elbizonytalanodás határmezsgyéjén egyensúlyozó költő mi más tehet, mint emlékezik, és elhivatottsága okán emlékeztet?

A második, *Alkony a vitrinben* című ciklus tizenegy költeménye a megrázó sorsszerűséget hordozó kárpátaljai tájjal a mai eltárgyasult, PIN-kódos, minden misztikumától megfosztott és a költő által elutasított fogyasztói világot állítja szembe. A Vörösmarty tér zsi bongó vására, az ajándéktárgyak beszerzése nem okoz Marcsák számára örömet. A zabolátlan fogyasztás élménye (egy másik versben pedig az alkohol kínálta elfojtás) nem indítja arra, hogy elődei gyászos múltjának könnyedén hátat fordítson. Nem válhat hűtlenné az ősök hagyatékához, sőt, azt is érezzük, hogy ezt talán az őt rabul ejtő kárpátaljai táj sem engedné meg neki. Kötelességérzet munkál benne felmenői és a táj öröksége iránt. Az ő megélt személyes történetük is értékes és az „enyészet” ellenében megőrzendő örökség, nemcsak a szédítő szépségében és szándékaiban kifürkészhetetlen táj. Sőt az időleges egyéni boldogság, a szerelem beteljesülése, amely a tollát is megbénítja egy időre, belső vívódást okoz benne: vajon saját boldogsága lehet-e akadálya a krónikás állhatatos munkájának? Képes lesz eleget tenni küldetésének?

A kötet harmadik részébe (*Éber estén*) a költőnek a magányt, a hiányérzetet és a szexuális vágyódást nyíltabban megfogalmazó sorai kerültek. Helyenként azonban sajnálatos színvonalesés is mutatkozik. Ide szerkesztették be ugyanis a költő a megváltoztatott rímképzet által is jelzett, (talán) humorosnak szánt szárnypróbálgatásait és a különféle stíluskísérleteket. Az ebben a ciklusban szereplő művek nagyobb elmélyülést és igényességet érdemelnének. Magam inkább a korábbi tépelődéseket egyértelműen feloldó, határozott hitvallásra számítottam, de lehetséges, hogy ez az én hibám. A harmadik ciklus elvitathatatlan értéke ugyanakkor annak jelzése, hogy – a magára vállalt hivatástudata mellett – a költő nem utasítja el az élet örömeit, a krónikás nem enged a pesszimizmusnak. De még ennél is lényegesebb az alábbi felismerés: teljes bizonyossággal

e harmadik ciklus olvastán érezzük meg, hogy Marcsák Gergely költészete akkor a legerőteljesebb, amikor többes szám első személyben, közössége nevében szól.

Marcsák gondolatvilága kincseshomoki születése okán eleve elrendeltetett. Ráadásul első – és az MMA Nívódíját elnyert – verseskötetéhez képest meglepően érett eszmevilágához lendületes, markáns nyelvezet, ugyanakkor időnként ösztönösnek tűnő forma párosul. A *Fekete-Tiszával* a fiatal művész kétségtelenül letette névjegyét. Szinte bejelentkezett, hogy kész az általa

név szerint (néha nem titkolt áthallásokkal is) megidézett Ady, Radnóti és József Attila nyomdokaiba lépni. Sőt, a saját útját is kijelölte: „És ha az alkony valamit felborít, azt az emléket az idő törí el.” Ez pedig nem más, mint harc a felejtést hozó kíméletlen idővel. Költészetével erre vállalkozott Marcsák Gergely. Elvitathatatlan tehetségével az olvasóközönségben egyúttal komoly elvárásokat is támasztott későbbi munkássága iránt.

Deák András Miklós

Virágárusok (110 × 90 cm, olaj, vászon, 2015)